

melyek sohasem voltak különösebben korszerűek: a madarak szokásairól Buffon, Frederik Ruysch múmiáiról Fontenelle, Kolumbusz utazásairól Robertson nyújtott számára ismereteket.

Olyasféle klasszikus neveltetés, mint az ifjú Leopardié, manapság elképzelhetetlen, s főképpen Monaldo gróf könyvtára hullott szét. A régi címek megtizedelődtek, az újak viszont megsokasodtak: bőséggel sorakoznak valamennyi irodalomban és modern kultúrában. Nincs más hátra, mint hogy mindnyájan összeállítsuk magunknak klasszikus szerzőink eszményi könyvtárát, s én azt gondolom, hogy e könyvtárnak felelő részben olyan könyvekből kell állnia, amelyeket elolvastunk és a magunk számára fontosnak találtunk, felerészben pedig olyanokból, melyeket ezután kívánunk elolvasni, és várhatóan fontosnak fogunk találni. S kell még egy-két üres polc a meglepetéseknek, a váratlan felfedezéseknek is.

Most látom, hogy az olasz irodalomból egyes-egyedül Leopardi nevét említettem. Ez már a könyvtár széthullásának jele. Előlről kellene kezdenem a tanulmányt, és egyértelműen ki kellene mondanom: a klasszikusok arra szolgálnak, hogy megértsük általuk, kik vagyunk és hová jutottunk, tehát az olasz szerzőkre éppen azért van múlhatatlan szükség, hogy egybevegyessük őket a külföldiekkel, a külföldiekre pedig azért, hogy egybevegyessük őket az olaszokkal.

Aztán még egyszer előlről kellene kezdenem, nehogy azt gondolja az olvasó, hogy a klasszikusokat azért olvassuk, mert „szolgálnak” valamire. Végül is egyetlen érv hozható csak fel: jobb olvasni, mint nem olvasni a klasszikusokat.

Ha pedig valaki azt vetné ellen, hogy nem éri meg a sok fáradságot, annak Ciorant idézem (egy klasszikusnak egyelőre nem nevezhető kortárs gondolkodót, akit most kezdenek csak olaszra fordítani): „Szókratész, mialatt a mérget készítették neki, egy dalt kezdett fuvolán tanulni. – Mire lesz jó? – kérdezték tőle. – Arra, hogy ezt is tudjam, mielőtt meghalok.”

Witold Gombrowicz

CSELEDLÉPCSŐN

Körner Gábor fordítása

Szürkületkor, amikor kigyúlnak a lámpák, kedvelt időtöltésem volt bejárni a városba, és leszólítani a cselédeket, a mindenes cselédeket. Észrevétlenül szoktam rá, és, mint tudjuk, *consuetudo altera natura*. A külügyesek és a követségi attasék is (persze csak a nőtlenek) mind az utcára vonultak, s ki ezt, ki azt szólította le, ízlés, fantázia, vérmérséklet szerint, de én, én kizárólag vaskos, fejkendő cselédeket, mindenes cselédeket szólítottam le. Ez odáig fajult, hogy amikor másodtitkárként Párizsba küldtek – ami szolgálati időmet tekintve igen megtisztelő volt –, olyan erős honvágyam támadt, hogy hamarosan haza kellett térnem. Rettenetesen gyötört a vádlik idegensége, azoké a karcsú, érzékeny, finom harisnyákba bűjtatott vádliké, amelyeneket az ottani cselédek mutogatnak. Az az igéző virgoncság, az az ocsmány, elviselhetetlenül párizsi virgonc-

ság, túl aprócska, túl kipi-kopi sarkú, s hiába kerestem az Étoile-on, sőt a Szajna bal parti negyedeiben is közönséges tramplit, amint kosárral a karján kilép a szappanfőzőből vagy a fűszerestől. Weysenhoff azt írja: „a párizsi nő lépteinek ingerlő ritmusa”. Hát engem ez a ritmus ölt meg, én másfajta ritmust kerestem, más melódiát...

Úgy történt a dolog, hogy ha messziről észrevettem egy mindenes cselédet, amint lomhán rakosgatja dagadt lábát, szaporáztam a lépteimet, és követtem, amíg be nem lépett egy kapualjba. A cselédlépcsőn utolértem, és megszólítottam: „Kowalska aszszonyt keresem”, aztán: „mellesleg megismerkedhetnénk”. Nem történt semmi konkrét dolog, csók vagy ilyesmi, noha közel öt év alatt legalább ezervalahányszáz cselédet szólítottam le, nem, túlságosan féltek, nyilván azért, mert a nagyságák igen szigorúak voltak, nem volt ennek soha semmi kézzelfogható eredménye, csak annyi, hogy könnyebben viseltem az életet...

Am egy alkalommal elővigyázatlan voltam, egy barátom rajtakapott, és, amint az várható is volt, szétkürtölte az ismerőseim közt:

– Képzeljétek, láttam tegnap Filipet a Hoza utcában, esküszöm, valami lompos tramplit skubizott!

Elterjedt a pletyka, nem is tudom, a tizedik vagy tizenkettedik fecsegő csipkelődni kezdett, gratulált az ízlésemhez, mondván, azt beszélük, odavagyok a friss répáért, mások meg olyasfajta megjegyzéseket tettek, hogy „tudok ám valamit, de nem mondom meg, mit”. Képzeltetik, hogy megijedtem. Igaz, a Külügyben amúgy is különféle pletykák keringtek, ez azt szereti, a másik amazt, de egészen más a sikkes harisnya, és más ez a szégyenletes tárgy, a mezítlás, ordinaré mindenes cseléd. Ha legalább üde és viruló leánykák lettek volna – akkor mondhattam volna valamit a friss répáról, hogy jobban kedvelem a friss répát, mint az egészségtelen városi csemegéket. De a kosaras cselédeknek, a mindenes cselédeknek semmi közük a répához, annál inkább az olvasztott zsírhoz, faggyúhoz, kókuszvajhoz. Nemegyszer töltött el keserűséggel, hogy balszerencsém rossz csillagzatomnak, avas csúfságuknak tudhatom be; miért, töprengtem, miért, hogy minden osztályban és rétegben találni egy leányzót, egy lánykát, de legalábbis egy jányt, egyszóval – költészetet, s egyes-egyedül a mindenes cselédek vannak megfosztva a hájtól és kellemtől? Csak később fedeztem fel a mesterséges kiválasztódás törvényét: a nagyságák mesterségesen választják ki a legrútább tuskókat, visszeres, hájas, rettentő farú dajnákat, akiknek bevert, kimázolt orra egy jól irányzott ismeretlen ököl nyomait viseli – mivelhogy a házicselédnek olyannak kell lennie, hogy a háziak közül senki ne érezhessen iránta hajlandóságot.

Éppenséggel engem sem fűtött értük a szenvedély, legalábbis olyan értelemben nem – semmi szenvedély, csak nagy-nagy félszesség fogott el, a legédesebb érzés valahol a bensőm legmélyén. Ez még gyerekkoromból maradt, mikor is lélegzet-visszafojtva, dobogó szívvel tekintettem a mindenes cselédünkre. Ha tálalta az ebédet, síkálta a padlót, behozta a reggelit... vagy a húsvéti ablakmosáskor... mohón bámultam, félénken lestem rá lesütött szempillám alól. Ma már persze bolond volnék azt mondani, hogy egy ilyen undorító, közönséges cseléd megfelelne esztétikai vagy valamilyen egyéb követelményeknek, de akkor, emlékszem, ha vértolulása volt ablakmosás közben, az én félszességemnek csodálatosabb volt ez a vértolulás az összes cserepes muskátlinál, egyáltalán, emlékszem, csoda volt, ami előtt lesütött szemmel áll az ember. Később persze jöttek a tanulmányok, az iskolaiak és nem iskolaiak, a „kikupálódás”, lakkcipő, nyakkendő, fogmosás, a körmök tisztítása, jöttek a sikerek, kitüntetések és ötórai teák, jött Párizs, London, de a félszesség, amit elfojtott a jó ízlés, már

örökre beleszeretett a szatócsboltok körül nyüzsgő konyhai tramplikba, s bennük talált gyógyírt. És nem annak ellenére, hanem éppen azért, mert a Külügy lelegelegánsabb munkatársai közt tartottak számon – éppen azért vonzódtam a fejkendős cselédekhez, s idéztem fel keménykalapom és angol kabátom alatt a régi szédülést, a régi szívdobogást, s mindahányszor úgy tűnt, hazatértem.

De ez félszepség volt. Bárcsak merészség lett volna. Bárcsak merészség lett volna – ún. hölgyike vagy dévaj nőcske, félreeső zug vagy hotelszoba, valami vidámság, valami etyepetye, nem törődtem volna a szóbeszéddel, s csak annyit mondtam volna, léha fickó vagyok. De tekintettel arra, hogy félszepség volt, mivel kezdjem, hogyan védekezek, hogyan magyarázzam ki magam?

– Képzeljétek, Filip egyszer egy fejkendős mindenestől cseléd körül legyeskedett.

Megrémültem – olyannyira, hogy nem sokkal ezután feleségül vettem egy olyan személyt, aki a cseléd tökéletes ellenszerét képezte. Megrémültem, hogy nevetségessé válok. Jöjjön a zsarnokság! Kitöröltem, kiradíroztam az emlékezetemből a cselédek, elsejétől elbocsátottam őket, s becsaptam előttük bensőm kapuját. Villannak-e meg a fonnyadt lábakra telpedő vaskos vádlik a Kruczán és a Hozán? Lehet – de ez számomra *terra incognita*. Feleségem hihetetlen enyhülést, nyugalmat adott. Lába akár a lián, nyúlánk és hosszú volt, bokája karcsú, a lehető legjobb bizonyítékkal szolgált ízléséről, alakja szintén nyúlánk, elegáns – a házasság mindenhol igen jó benyomást keltett. Felfogadtunk egy tüzről pattant, fiatal cselédlányt, aki semmiben sem hasonlított a kosaras cselédekre – takarosán sürgött-forgott fehér, csipkés főkötőjében az asztal körül.

Feleségem talpra állította a házat, s ez a talp ízléses, kifinomult és magasan ívelt volt, százmérföldnyire azoktól a lapos, töttyedt, mindörökre fonnyadt talpaktól. Valójában szinte semmi sem változott, csak a két titkos alkonyi óra tűnt el, de reggelről reggelre minden ugyanolyan volt, mivel feleségem még önfeledt pillanataiban is képes volt nem elfelejteni, hogy a Külügy munkatársa vagyok. Én pedig fel-alá járkáltam a házban, és azt hajtogattam; „*Ah, quelle beauté, quelle grâce!*” Egyre nagyobb önmegtagadással ismételtettem ezt, mert valahol mélyen ott bujkált bennem a kínzó gyanú, hogy feleségem és barátaink, de még a fiatal, fürge, főkötős lány is, mind sejtenek valamit, én pedig gyógykezelés és megfigyelés alatt állok. Mert mi mással magyarázhatnám azt a különös kegyetlenséget... hogy meglehet, túl gyakran, túl alaposan mostak fogat, túlságosan könnyörtelenül sikálták azokat a fogakat, úgy tetszett, túl hegyes orrú papucsot, túl csillogó lakkcipőt hordtak. Feleségem például naponta fürdött, s úgy vélem, nem minden zsarnoki szándék nélkül. Túl sok kegyetlenség volt ebben, túl kevés szív, túl sok valamiféle jéghideg hidroterápia. Úgy tűnt, mintha el akarnák fojtani a vágyakozás szándékát is, még a vágy vágját, az emlék emlékét is...

Én pedig engedelmesen elismertem és csodáltam a feleségemet, amiképp valaha a Diadalívet csodáltam Párizsban – de hiányzott belőle valami jellegzetes elterpeszkedés, valami otrombaság, így hát hazajöttem. Miért is nem volt erőm hasonlóképp viselkedni a feleségemmel szemben, akiből szintén hiányzott minden otrombaság, miért is tévelyegttem kétségkívül csodás, mégis idegen szárazföldeken és tengereken, s miért nem telepedtem le véglegesen idehaza – hát nem az a legfőbb kötelessége mindenki-nek, hogy a saját hazájában éljen?

Ehelyett, mint az áruló, a renegát, színlelt csodálattal néztem feleségem ellenséges, fagyos tájait, a sima, fehér panorámákat, testrészeket, melyek számomra kopárok és kihaltak voltak, akár egy holdbéli táj. „Igazó domborulat – gondoltam, végigtekintve

az alvó nőn –, gömbölyű, formás, hófehér. Karcsú alakja, hajlékony dereka – milyen hullámzó, milyen csinos, milyen esztétikus! Szemet gyönyörködtető lába – harmonikus; fehéren kigyózik a hősín lepedőn.” Galádul hazudtam. Ő a Hold volt, a Földanya pedig eltékozolva hevert valahol. Ámde feleségem még álmában is képes volt megtiltani a lázadásnak, ellenszegülésnek akár csak a gondolatát is – s volt valami despotikus abban, ahogyan a lába kigyózott lefelé, mintha ez volna egyedül megengedett.

Ő, az a picinyke, tiszta, magasan ívelt lábfej, szintén párizsi, szintén diadalív – említettem már, hogy feleségem talpra állította a házat – teljességgel megfellebbezhetetlenül tudott manőverezni ezzel a lábacskával, úgy nyújtotta ki a paplan alól, mint egy reménytelenül elcsépelet közhelyet. Hideg ajakkal csókolgattam, el voltam ragadtatva, milyen kicsike, minden ujjacskája rózsás, mint valami csecsebecse, ő, minden hibátlanul kidolgozott és formás volt. Bőrének egész felületén sehol, de sehol egy szeplő, végtelen fehérség és simaság. Csak hideg, szoborszerű Hold, csak ízléses tájak, csak nyírt sövények és kínai meg japán lampionok! Kész tündérmese. És idegen, külföldi nyelveken ezt sokféleképp hívták, a *manicure*-től az *ondolálás*on át egészen a *savoir vivre*-ig és a *bon ton*ig. Én pedig szintén európai voltam, kimosakodott, tiszta. S az engem körülvevő világban is minden tiszta és preparált volt, csillogó papucs, lakkcipő, sétapálca, elegáns háziköntös.

És milyen könnyen elérhető volt mindez, csak egyezményes jelekre volt szükség. Néhányuk segítségével elnyertem feleségem szívét, s az egyezményes jeleknek köszönhetően a minisztériumban is minden megoldódott. A manikűröshölgyekhez, tisztviselőnőkhöz, kóristalányokhoz, a Külügy munkatársainak szokásos prédáihoz is csak egyezményes jelekre volt szükség, egy kevés futkosásra – mozi, ebéd, dansz és dívány –, s a leányok a megfelelő módon történő szorítás után gyöngédséggel feleltek, akár az automaták. Valójában mindenfelé csapdák csillogtak, ám továbbengedték az embert, amennyiben ismerte abrakadabrájukat, és a megfelelő kulcsot helyezte a zárba. Így hát a leginkább felvértezett nő (s meggyőződésem, hogy a feleségem is) kinyílt, akár az osztriga, ha kimondták a megfelelő, szokás által szentesített szavakat, s elvégezték a rituális mozdulatokat. Minden sima, könnyű, gördülékeny volt, akár csak feleségem konvencionális lába, minden ugyanúgy keskenyedett lefelé csöpp kis lábacskába, s mindennek a lényegét kifejezte ez a pár szó: „Meghívtad Piotrowskiékat a zsúrra?”

Ah, de az, a cselédekkel, az más volt, valamivel nehezebb, térjünk ki röviden erre, hogyan is volt az. Ott mindenfelől makacs ellenállást tapasztaltam, ráadásul valami szörnyű, csiklandós bizsergést, szem, orr, tapintás – nem akarták, csak én akartam. Megyek, messziről szemügyre veszem, látom – megy, rengő üleppel, lomhán rakogatja vaskos, tuksi, nyáron mezítelen, télen vastag, fehér gyapjúharisnyába bújtatott lábikráját. Szaporázom lépteimet – ám a kabát és a keménykalap már magáért beszél, már kezdődik is a gond és gyöttelem. Hiszen szeretném látni az arcát, látni, milyen – de hogyan is nézzem meg magamnak, hiszen szégyenletes dolog. Mit szólnának a hölgyek, mit gondolnának a csinos kalapok az én keménykalapomról? Így hát gyors léptekkel megelőzőm a cselédet, aztán valami ürüggyel megfordulok (de már nehezemre esik a járás, már érzem angol felöltöm alatt feszélyezett mozdulataimat), futó pillantást vetek rá, végre megtudom, milyen. Vörös képű, nagypofájú vagy sápadt és puffedt, netán riadt, félénk vagy lármás, kedélyes? Amikor aztán számtalan szappanfőző, báránőkkel folytatott disputa után befordul a kapun, utánairamodom, a cselédlépcsőn utolérem, s lihegve megszólítom:

– Kowalska asszonyt kereselem...

A cseléd még nem sejt semmit, szaporán emelgeti tuskóját a lépcsőn, és azt mondja, nem ismeri. Én pedig fülelek, figyelek minden neszre, nem jön-e valaki fentről vagy lentről, nincs-e ott valahol a nagysága, s halkán, bátortalanul (szívem dobog) ajánlatot teszek:

– Mellesleg megismerkedhetnénk.

A cseléd megtorpan, rám bámul – s lám, amott valami mintha elmosolyodnék, mint ha valami motoszkálna a kendők alatt, s szégyenlős mosollyal előbukkan a boldogság – egy mocskos kéz, masztodonmancs, alig látszik ki, annyira csak, amennyire az illem engedi. Megragadom, simogatom, suttogok:

– Marysia kisasszony, maga nagyon-nagyon megtetszett nekem. Egészen a Marszałkowska utca óta követem Marysia kisasszonyt.

A cseléd mosolyog, hízelgek neki.

– Eee... oszt mi teccett úgy?

Szememet lesütöm, szívem kalapál:

– Minden, Marysia kisasszony, minden! – és igyekszem a lehető legnyugodtabban, legtermészetesebben beszélni, nehogy bármivel is felizgassam az egyelőre még lesben álló csiklandós bizsergést.

A cseléd nevet.

– De tahó! – nevet. – De tahó! – és máris turkálni kezdi egyik odvas fogát.

Megfeledkezik rólam – teljesen lefoglalja a fog, én közben állok, és várok – és várok. Majd kiveszi az ujját, megnézi, s ekkor hirtelen – valami megváltozik!

– Há' nekem nem akarózik itten a lépcsőn bárkivel összeösmarkedni!

Valami primitív büszkeség ébredt benne. Majd hirtelen felcsattan:

– Nézd má', aszongya megteccett, oszt asz gondúja, jóféltre akadt!

Lehajtom a fejem, összehúzómagam, érzem, hogy félszesség éled, vadság, csiklandós bizsergés – hát megint, mint annyiszor, semmi eredmény! (Már a többi cseléd is megneszelte, kilesnek a résnyire nyitott konyhaajtókból, egyik a másik után hajol ki – mindenünnen vihorászás hallatszik, a lépcsőház benépesül.) Az én cselédem most vidám támadásra készül – ennyire nevetségesnek talált valamit, vagy bolondozni kíván? Ülepével a lépcsőfokra huppan, kinyújtóztatja tuskóját, és elrikkantja magát:

– Kotty belé, szilvalé! Hihih!

– Pszt... halkán... – suttogom, és rettegve gondolok a nagyságákra.

Mert hát bármelyik pillanatban kijöhet valamelyikőjük. De a többi cseléd, aki fenn a lépcsőn leselkedik, visítva szajkózza:

– Kotty belé, szilvalé! Hihih!

Kotty belé, szilvalé? – Különös, honnan ez a csiklandós bizsergés? Valami lehetett bennem, amire érzékenyek voltak, ami vörös posztóként hatott a nevetőszerveikre. Többé-kevésbé oly módon ingerelhettem a humorérzéküket, ahogyan ők az én szaglóérzékemet. Az elegáns felöltő tette? Vagy a tisztaság, körmeim csillogó kis tükrei, amiképpen feleségemre meg a mocsok volt komikus hatással? De mindenekelőtt talán félelmem a nagyságáktól – érezték ezt a félelmet, és nevettek rajta –, s mihelyst nevetni kezdtek, tudtam, minden elveszett. S ha pedig szerettem volna lecsillapítani, véget vetni csiklandó bizsergésének, s megpróbáltam megfogni a kezét – isten ments! Puff neki! Hátrahökölök – ő beburkolózik a kendőjébe – rikácsolása betölti az egész lépcsőházat:

– Ne macerájjon mán az úr!

Villámgyorsan lerohantam a lépcsőn, lesunyit fejjel, mögöttem elszabadult a pokol.

– Nem sül ki a szeme!

– Ész nékü’, Marisom, le a lépcsűn!

– Utósó gazember!

– Képen törüni az ilyet!

– Oszt macerál az úrfi!

„Oszt macerál az úrfi!” – „A képibe neki!” Bizony, bizony – bizony, ez kicsikét más volt, mint a manikűröshölgyekkel vagy a kőristalányokkal – itt minden ormóttan, vad, szegyenletes és rettenetes volt, mint a konyha dzsungele! – Minden ilyen volt! És természetesen soha nem került sor semmiféle erkölcstelenségre. Hej, tilalmas, elzengett emlékek – milyen meggondolatlan teremtmény is az ember, mindig felülkerekednek benne az érzelmek az értelmén! Ma már, nyugodtan tekintve a vissza nem térő múltba, tudom, ahogyan akkor is tudtam, hogy soha nem kerülhetett sor semmire köztem és a cselédek között, természetünkből adódó, rettentő szakadék választott el minket egymástól – de ahogyan akkor is, most sem szeretnék hinni ebben a szakadékban, haragom pedig a nagyságák ellen fordul! Ki tudja? Ha nincsenek, a kalapjaikkal, kesztyűikkel együtt, ha nem vágnak fansali, haragos képet, ha nem bénít félelem és szégyen, hogy bármely pillanatban megjelenhet valamelyikőjük a lépcsőn – s ha nem oltják bele a cselédekbe szántsándékkal a félelmet, mindenféle mendemondákat terjesztve tolvajokról, erőszakról, gyilkosságokról... Igen, szörnyű félnkséget, csiklandós bizsergést idéztek elő a nagyságák és a kalapjaik. Ó, hogy gyűlöltem akkor azokat a kis fúriákat, a saját portájukon posztoló nagysos kisasszonyokat, egyazon mindenes cseléd sok-sok nagysos kisasszonyát, őket tettem meg egyedüli bűnösnek – meglehet, nem minden ok nélkül, hiszen ki tudja, nélkülük talán több hajlandóságot mutatott volna irántam a cselédek természete.

Kezdtém öregedni. Halántékom deresedett, magas beosztásba kerültem, államtitkár-helyettes lettem, a mosakodás tekintetében pedig még a feleségemen is túltettem.

– Tisztaság – mondtam a feleségemnek. – Tisztaság, feltétlenül. Tisztaság, mindekfelett. A tisztaság merészség!

– Merészség? – húzta fel feleségem közömbösen a szemöldökét. – Mit értesz merészség alatt?

– A lomposság pedig... félszegség!

– Nemigen értelek, Filip.

– A tisztaság simává tesz! A tisztaság csiszoltság! A tisztaság sablon! Nem bírom ezeket az aberrációkat, egyénieskedéseket, olyanok, mint valami járatlan ősréngeteg, bozót, „hol vadkan és nyulacska kedvére nyargalász”. Gyűlölöm a csupaszh vadembert, aki csicseregve, rikácsolva ugrabugrál... Szörnyűséges... Ah! Szörnyűséges!

– Nem értem – mondta feleségem hűvösen. – De, hm... *à propos* tisztaság... Mondd csak, Filip, mit művelsz a fürdőszobában? Zeng az egész ház, mikor mosakszol, csobbanások és zajok hallatszanak, horkantások, krákogás és harákolás. Tegnap meghaltotta a postás, és megkérdezte, mi ez. Bevallom – mosakodni csöndben kell –, nem látok okot a lármára.

– Természetesen. Talán igazad is van. De ha egyszer arra gondolok, ami nőttön-nő a világban, ha egyszer arra az eszméletlen mocokra gondolok, ami eláraszt minket, ami elárasztana, ha nem mosakodnánk! Ó, mennyire megvetem, ó, hogy gyűlölöm! Borzalmas! Figyelj! Te is megveted, ahogy én, mondjad, hogy megveted!

– Fölöttébb furcsállom, hogy így elragadtatod magadat – mondta feleségem fagyosan. – Én nem vetem meg. Én egyszerűen nem veszek tudomást róla.

Rám nézett.

– Filip, én különben is igen sok mindent figyelmen kívül hagyok.

– Én is, drágám – válaszoltam fűgén.

Figyelmen kívül hagyni? – rendben, ha már ezt mondta, semmi kifogásom, hiszen én is örök időktől fogva tompa ignorálásba merültem. De egyik éjszaka kiderült, hogy feleségem ignorálási készségének is van határa, s kis híján jelenetre került sor köztünk. Arra ébredtem, hogy valaki vadul rázza a vállamat. Feleségem hajolt fölem sebtüben magára kapott pongyolában – a felismerhetetlenségig eltorzult arccal, remegve a düh-től és undortól.

– Ébredj, Filip, hallgass már...! Micsoda szavakat ordibálsz álmodban! Nem bírom hallgatni!

– Én? Álmodban? Ne mondd! Miféle szavakat?

– „Kowalska asszonyt keresem...” – mondta, és megrázkódott. – „Kowalska asszonyt keresem!” Aztán kiabáltál, hogy kotty belé... rettenetes... meg valami szilvalé, hogy kotty belé, szilvalé... – nyelve hegyével éppen csak érintette ezeket a szavakat. – Aztán feljajdultál, és morogni kezdte valamit, hogy megfojtod, hogy megfojtasz valami sápadt, hideg, fojtó holdakat, majd egyre csak ezt ismételtted: „gyűlölöm”. Filip! Miféle holdakról beszéltél?

– Semmi, semmi, szívem. Tudom is én, mit fecsegek össze álmodban. Holdak? Talán valami holdkóros ízé...

– De te azt mondtad, hogy megfojtod... hogy megfojtod... Ráadásul ez a csomó útszéli kifejezés!

– Valami ifjúkori emlék lehet. Tudod, öregszik az ember, és öregségérc előjönnek ezek az emlékek, mint a leves, amit harminc éve ettél.

A szeme sarkából sandított rám – megremegett – s egyszerre legnagyobb megdöbbenésemre észrevettem, oly hosszú házastársi együttlét után, hogy fél. Ah – félt, mint az egér a macskától!

– Filip – mondta ijedten –, a holdak... (ettől rémült meg leginkább) a holdak...

– Nincs miért izgatnod magad, szívem, hisz' nem vagy holdlakó.

– Holdlakó? Micsoda? Persze hogy nem vagyok. Egyáltalán, mi az, hogy „holdlakó”? Persze hogy nem vagyok holdlakó, Filip! – kiáltott hirtelen. – Nem volt veled egyetlen nyugodt éjszakám sem! Nem is tudod, hogy horkolsz! Diszkrécióból nem említettem, de az ég szerelmére, fékezd magad, próbálj magadba szállni, és magyarázd meg valahogy ezt az egészet, mert meglátod, rossz vége lesz ennek!

Jajgatott.

– Nem volt egy nyugodt éjszakám! Jaj, hogy hörögsz, hogy füttyülsz, hogy trombitálsz éjszakánként! Mintha vadászni mennél. Miért is mentem hozzád? – mehettem volna Leošhoz is. És most, hogy öregszel, egyre rosszabb, ráadásul mindjárt itt a tavasz. Filip, magyarázd meg valahogy ezeket a holdakat.

– De hát hogyan magyarázzam meg, szívem, ha egyszer nem értem én sem?...

– Filip, te nem akarod megérteni. – S még hozzátette, miközben ujjjaival az éjjeli szekrényen dobolt: – Filip, ismétlem, nem tudom, mik ezek a holdak, a káromkodások meg az egész, de bármi történjék, emlékezz arra, hogy én mindig jó feleséged voltam. Én mindig jó voltam hozzád, Filip.

Meglepett, hogy horkolok – hogy erről van szó –, miért beszél így velem? Hisz' ki-

egyensúlyozott, úgy bizony, ártalmatlan, őszülő úriember voltam, akit meglehetősen kimerített az élet, s mind otthon, mind a munkahelyén pontos, rendes – s ez, kizárólag ez volt az oka annak, hogy elkezdtem egy kicsikét csapni a szelet a mi tűzrőlpattant szobalányunknak. Feleségem észrevette, azonnal elbocsátotta, és felfogadott egy újat. Ennek is elkezdtem csapni a szelet. Feleségem őt is kidobta, ám az új lánynak megint csak tettem a szépet, mígnem feleségem őt is eltávolította.

– Filip – mondta –, *c'est plus fort que moi!*

– Mit csináljak, drágaságom? Tudod, öregszik az ember, s mielőtt kegyelemkenyérre kényszerülök, szeretnék egy kicsit kirúgni a hámból. Különböznék ezek a tűzrőlpattant fruskák, csinos kis bőbitások, mint tudod, nagykövetek étkei, a legelőkelőbb helyeken is ezt fogyasztják!

Feleségem ekkor felfogadott egy jóval idősebb fruskát. De vele is megisméltődött ugyanez – ah! –, s akkor feleségem, abban a hiszemben, hogy ez csak amolyan múltó szeszély nálam, pillanatnyi elmezavar, felfogadott egy fejkendő tramplit, akitől, úgy vélte, senki sem tudna kísértésbe esni.

Erre tényleg elcsitultam. A cseléd becipelte az elmaradhatatlan koffert a cselédszobába – ügyet se vettem rá, s csak ebédnél láttam rémes, vastag ujját, alkarján a durva, fekete bőrt – hallottam lépteit, rengett belé az egész ház, beszívtam az ecet és hagyma bűzét, s vizslattam, az újságba merülve, a lomha test harsány, idomtalan, esetlen mozdulatait. Hallottam hangját, ezt a kissé rekedtes, se falusi, se városi hangot, a konyhából néha cincogó vihorászás szűrődött ki. Hallottam, pedig nem figyeltem, láttam, pedig nem néztem oda, szívem dobogott, megint félszeg, bátortalan voltam, mint hajdanán a cselédlépcsőn – ténferegtem a házban, ugyanakkor mérlegeltem, kombináltam valamit. Nem – feleségem aggályai alaptalanok voltak, minden bizonnyal valamiféle vélt wallenrodizmus* ijeszthette meg a hallgatag emberben, aki felett már eljárt az idő... s aki távozása előtt már csak arra vágyik, hogy szippantson egy keveset a hajdani levegőből, nézelődjön és füleljen...

S nagy figyelemmel kísértem az elemek játékát, az élet e rémbohózatát – hogyan hat a feleségem a cselédre, a cseléd órá, s hogyan mutatkozik meg e kapcsolatban a maga teljes valójában mind a feleségem, mind a cseléd. Feleségem eleinte nem szólt, csak ennyit mondott: „Oh!” Láttam, hogy a cseléd döngő lépteitől remeg, mint a kocsonya – de rám való tekintettel hajlandó volt sok mindent elviselni. A cseléd a kofférével együtt behozta a házba a saját gondjait-bajait, úgymint a bogarakat, a fogfájást, a náthát, a meggyült ujját, a nagy zokogásokat, nagy röhögéseket, nagymosásokat – kezdtek szétterjedni a házban, feleségem pedig egyre szorosabbra zárta ajkát, csak egy aprócska rést hagyott. Természetesen rögtön elkezdte okítani a cselédet – félrevonulva, a szemem sarkából figyeltem, hogyan ölt egyre kegyetlenebb formákat ez a képzés, s alakul át lassanként valamiféle irtássá. A cseléd vonaglott, mintha tüzes vassal sütögetnék, nem tehetett egy lépést sem a maga természete szerint, s a feleségem nem engedett – egyre több volt az egészben a fojtogatás, egyre több a gyűlölet, annál is inkább, mivel a háttérben én is éreztem némi gyűlöletet, bár nem tudtam volna megmondani, miért vagy mi végett. S alig leplezett csodálattal figyeltem, hogyan élednek fel feleségem orra előtt a primitív ösztönök, melyek bizony igencsak mások voltak, mint a „Majola” szappan, hogyan zajlik a kegyetlen, történelem előtti küzdelem.

* Wallenrodizmus: Adam Mickiewicz lengyel költő KONRAD WALLENROD című elbeszélő költeményének litván hőse a Német Lovagrend udvarában nevelkedik, a rend nagymestere lesz, de miután értesül népe szenvedéséről, elárulja és vesztes háborúba vezeti a Lovagrendet. (A ford.)

Történt például, hogy a cselédnek hascsikarása volt. Feleségem adott neki gyógyszeret, de nem használtak, maradtak a hasból érkező rejtélyes, örvénylő morgások, a sötétlő örvény újra meg újra hírt adott magáról. Feleségem diétára fogta a cselédet, megtiltott neki mindent, ami előidézhetette a zajt, végül ráförmedt:

– Kihajtom, Czesia, ha nem hagyja abba!

A cseléd megrémült, attól fogva kétszeres hangerővel morgott félelmében – sápadt, ingerült feleségem pedig látván, hogy minden hiába, úgy tett, mintha nem hallaná, s csak szemöldökének apró remegései árulkodtak másról.

– Czesia – mondta feleségem nyomatékosan –, követelem, hogy egyszer egy héten, legalább szombatoként megmosakodjon, és jól lesikálni magát, kefe, szappan, Czesia!

Feleségem néhány hét múlva nesztelenül odalopózkodott a fürdőszobához, és óvatosan bekémlt a kulcslyukon. Czesia a kád mellett állt ruhában, és a hőmérővel pancsolt, a kefe és a szappan pedig érintetlenül, szárazon hevert. És megint jött a kiabálás. Az állandó ingerültség pedig észrevétlenül irgalmatlan, savanyú nagyságává változtatta a feleségemet – egészen megijedtem; amikor esténként beállított a cselédhez a vőlegénye, úgy ripakodott rá, mint egy veszett szarka:

– Mit akar itt?! Tűnjön innen! Szó sem lehet róla! Megtiltom, hogy itt bárki is ücsörödjön! Azonnal takarodjék! Nehogy még egyszer itt lássam! – hajszájra, mint egy nagysága!

Némiképp kateleptikusan figyeltem ezt az egészet, ezt a különös átalakulást, s órákig rajzolgattam villámmal az abroszon. Nos – már nem volt visszaút, már csak összegezni, rendezni lehetett a számlát – s tán hallgatni még a vég előtt az ifjúság édesbűnös suttogására. A régi, elfeledett történetek, a régi szégyenek és a régi gyűlölet megkopogtattak, ahogy a harkály kalapálja télen a fagyott, kopasz fákat, intettek ronda, vastag ujjukkal a szén mögül. Ó, milyen elesett voltam, kavicsá mosott a folyóvíz – hová tűnt a rémület, a félelem, a szégyen és a félszegség? Szóval – nem válaszoltam ezekre a kényes kérdésekre –, eltékoztam volna az életem? Hát csak a bűnben, csak a mocskokban van mélység? A mocskos körmök mögött rejtezik? És ujjammal öntudatlanul ezt írtam az ablaküvegre: „Jaj annak, aki idegen tisztaságrért cserébe eldobja mocskát, a mocskok mindig a sajátunk, a tisztaság mindig idegen.”

S futólag eszembe jutottak homályos dolgok, olyasfélék, hogy a csúfság és a mocskok bizonyos összessége alkotja a fejkendős minden cselédet, s ha uram bocsá' megfosztanak e mocsktól és csúfságtól, már nem volna minden cseléd. Ámde minden cselédnek van vőlegénye, s ez a vőlegény, ha szereti őt, akkor teljes egészében, a szépségét is meg a csúfságát is szenvedélyesen szereti, tehát elmondhatjuk, hogy a csúfságot is szeretik. De ha szeretik, akkor minek harcolni ellene? Aztán arra gondoltam, hogy ha valaki nem szeret mást, csak a szépséget meg a tisztaságot, akkor a szeretett lénynek alig a felét szereti. Aztán már elkezdtem összefüggéstelenül álmodozni – ne felejtjük, szklerózisom volt –, álomban madárkákat, lombocskákat, diócskákat láttam, s a hatalmas, gúnyos Hold kiáradt a Földre. A bátorság csúfot űz a nyomorúságos félszegségből – az aprócska, formás, diadalmas láb gúnyt űz a komor és özönvíz előtti lábból. Azt mondta egyszer valaki, az élet bátorság. Nem: a bátorság lassú halál, az élet igazából félszeg bátortalanság. Aki a förtelmes cselédet szereti, az él; a klasszikus öleken – hervadoznak.

– Czesia – szóltam egyszer a cselédhez –, a nagyságos asszony azt mondja, hogy maga szörnyű lármát csap. Azt mondja, migrénje lesz tőle.

A cseléd feljajdult:

– A naccsága aszisi, a cseléd má' nem is ember!

Aztán azt kérdeztem:

– Czesia, igaz az, amit a nagyságos asszony mond, hogy ha maga végigvonul a szobán, csörömpölni kezd a meissen a polcon, mintha mindjárt darabokra esne szét?

Czesia zordan válaszolt:

– A naccsága mindég szörözik.

Azt feleltem:

– A nagyságos asszony nem szíveli a cselédeket. Magát ugyanúgy nem, mint a többieket a házban. Úgy véli, túlságosan hangosan és közönségesen visonganak és fecserésznek, sérti az ember fülét, ráadásul mindenféle betegségeket terjesztenek. Ezenkívül az sem tetszik a nagyságos asszonynak, hogy minden cseléd lop, ettől migrént kap. Sőt szerinte az udvarlók is lopnak, és betegségeket terjesztenek.

Ahogy elmondtam, el is hallgattam, mintha egy szót sem szóltam volna – s mint mindig, amikor a minisztériumból hazajövök, átfutottam az újságokat. Feleségem hamarosan azzal hozakodott elő, hogy bocsássuk el a cselédet.

– Az utóbbi időben nagyon fenn hordja az orrát – mondta –, a szeme sem áll jól, ráadásul folyton kiáll a lépcsőházba, és a többi cseléddel trafikál. Bementem egyszer a konyhába, négyen ültek benn. Az udvaron meg a házmesterrel pletykál, azt hiszem, legfőbb ideje elbocsátanunk.

– Ugyan már, hadd maradjon... Kicsit jár a szája, de becsületes. Nem lop.

De feleségem kezdett rettenetesen, mondhatni mértéken felül idegeskedni.

– Czesia, mit nevetgélt ma a házmesternével?

– Há' csak úgy pletykálgodtunk, oszt anyyi.

– Nincs semmi nevetnivaló, kedves Czesia – mondta feleségem savanyúan. – Biztosan azt gondolja, hogy maga szörnyen okos.

Nem tudom, minek volt köszönhető, de feleségem idegei egyszer csak felmondták a szolgálatot. Egy csip-csup ügygel jött hozzám: az előbb kiment az erkélyre, s a szemközti cseléd mondott valamit az ottani szakácsnőnek, mindketten ránéztek, és harsány röhögésben törtek ki – hordanám le őket. Kidugtam a fejem a szellőzőablakon, és kiáltottam:

– Nagy vicc! De engedelmet kérek: elég hülye vicc!

De úgy látszott, hogy feleségemre tényleg rájött az üldözési mánia.

– Mondj fel a cselédnek elsejétől. Egyre akaratosabb. Mindenféle pletykát terjeszt rólunk. Megtiltottam neki, hogy leálljon traccsolni a cselédekkel, s ma megint rajtakaptam a lépcsőházban, amint a házmesterrel meg a földszinti szakácsnővel vihorászott. Nem bírom ezt az idétlenséget!

– Azonnal kidobjuk? Majd megszokik.

– Filip – feleségem hirtelen nyugtalan lett –, nincs semmi kifogásom az ellen, hogy visszajöjjön hozzánk az a régi lány. Figyelj – tette hozzá vívódba –, mi ez az egész? Czesia ocsmány módon kiröhög a hátam mögött... ki bujthatta fel?... Érzem, biztosan érzem, hogy amikor hátat fordítok neki, rám viczorít, nyelvet ölt, vagy számfület mutat. Érzem.

– Hova gondolsz... gyengélkedsz, drágám. Min nevetne, ha egyszer nincsen rajtad semmi mulatságos?

– Tudom is én, min röhög! Hülyeségeken. Természetesen a saját hülyeségein, nem az enyéimen. Valamit kiszúrt rajtam.

– Talán a manikűrödet találhatja nevetségesnek, az apró, csillogó tükröket – gon-

dolkodtam el –, vagy esetleg azt, hogy zsebkendőbe törlöd az orrod. Isten tudja, min nevetel egy tanulatlan, primitív cseléd, talán azokon a parfümkrémeken.

– Elég! – kiabált. – Nem érdekel! Nemcsak ő, mások is röhögnek! Azok az esztelen, közönséges nevetések! Pimaszság! Menj a háziúrhoz! Milyen nagyra vannak magukkal! Rosszul vagyok!

Leszidtam Czesiát:

– Czesia, miért idegesíti a nagyságos asszonyt, tudja, milyen érzékeny, könnyen belebetegethet!

Panaszt tettem a háziúrnál a házunkban uralkodó rendetlenség miatt – másnap azonban valaki egy rothadt hagymát vágott hozzám az ablakból. Valóban – talán –, magam is felismerni véltem udvarunk tavaszi zsvijában valami idétlenséget, valami ordinárét, valami hirtelen támadt rettenetes bizsergést – mintha tollal csiklandoznák egy masztodon sarkát. Egy alagsori cseléd állítólag arra vetemedett, hogy a feleségem képébe röhögött, a kapuban pedig mindenféle ocsmány rajz jelent meg – istenem, mindenféle vaskos tréfa, krétarajz, melyen mi voltunk láthatók a feleségemmel, ocsmány ábrázattal és ocsmány pozitúrában. A cseléd, feleségem parancsára, naponta többször is lesikálta ezeket a rajzokat – ráadásul örületbe kergetett feleségem lesben állt az előszobában, s a legkisebb neszre is kicsörtetett a lépcsőházba, de soha senkit nem tudott rajtakapni. Egyáltalán – mindennaposak voltak a különféle csínyek.

– Csendőr! Hol a csendőr?! Csendőr! Hogy merészeli?! Kirúgni minden cselédet, a házmestert meg a kölkeit is! A házmester kölkei ugyanolyan pimaszok! Maffia! Összeesküvés! Hallja, Czesia?! Csendőr! Mit bámul, Czesia?! Megtiltom, hogy bámuljon! Takarodjon! Takarodjon, de rögtön!!

De az ordítózás csak feltűzelte az arcátlanokat, s felszította a förtelmes, pimasz, lap-pangó gyűlöletet.

– Filip – suttogta feleségem a félelemtől reszketve –, mi ez? Mit jelentsen ez? Itt egyre csak nő a mocsok, valami készül. Mi van velem, mit akarnak tőlem? Filip... – rám nézett, s egyszeriben elsápadt, elszürkült, kihunyt, csöndesen a sarokba vonult, és lerokadt.

Én pedig csak ültem a fotelomban, kezemben az újsággal, ujjaim közt a cigarettával, amely magától égett, és elgondolkodtam. Kétségkívül kidobhatnánk a cselédet, lakást cserélhetnénk, sőt akár egy másik kerületbe is költözhetnénk – megtehetnénk, ha nem lennének ilyen tesze-tosza, reszketeg, félszeg. Feleségem azt kérdezte: mit jelentsen ez? Mit jelent – micsoda? Az ég szerelmére, hát ki nevetéses, vad és förtelmes itt? Hogyha a feleségem gyűlöli a cselédet, akkor a cseléd is gyűlölni fogja őt. Föléje hajoltam e gyűlöletnek, reszkető kezembe vettem, végigjártattam rajta az agg crőtlen tekintetét, s elmerülve hallgattam a konyhából kiszűrődő dacos hangot:

– Mán csak aszondom, naccsága, hogy ha én itten eomondanák miegymást arrú, ami csúfakat beszéének a népek, há' menten szörnyethónák a szégyentű', a naccságát meg megütné a guta!

Hallgattam, nem szóltam semmit.

Egyszer aztán feleségem levette a jegygyűrűjét, és az étkezőasztalra tette, én pedig ezt a gyűrűt – ah, teljesen gépiesen, hiszen annyira el voltam merülve a gondolataimban –, ezt a gyűrűt felvettem, és a zsebembe csúsztattam. Aztán megkérdeztem a feleségemet:

– Drágaságom, hol van a jegygyűrűd?

Feleségem rögtön a cselédre nézett, a cseléd a feleségemre, a feleségem pedig meg-szólt:

– Czesia!

Czesia válaszolt:

– Igenis!

Feleségem ráförmedt:

– Tolvaj!

A cseléd csípőre tett kézzel, gorombán ráripakodott:

– Te vagy a'!

Feleségem:

– Elhallgass!

A cseléd:

– Te Haagass!

Feleségem:

– Takarodj! Takarodj innen!

A cseléd:

– Takarodj te!

Hát még ilyet! Már minden ablakból fejek hajoltak ki, már mindenünnen záporoztak is a kiáltások, sértések, szitkok, már kitörőben volt a rettenetes gúnykacaj, s ekkor látom – a cseléd már tépi a haját a feleségemnek, és cibálja, cibálja, és mintha messziről, tompán hallanám a feleségem hangját:

– Filiip...!

Henrikas Nagys

TERRA INCOGNITA

A kék hó földjén nincsenek fák:
csak fák árnyai és fák nevei,
vakok írásával lejegyezni a komor remetének.

A tükrök termében többé nincsenek emberek:
csak profilok, melyeket a tilzei piac árnyképmestere nyírt ki,
és sziluettek, melyeket a poros üvegen rajzolt körül
az alkonyba hajló Halottak napi estén a holt hegedús ujsza.

Szülőváros sincs az apadó folyók völgyhajlatában:
csak a barakkok hosszú sorai, a fa-szfinxek,
melyek kormos arcukat mancsukra hajtva mindig ugyanazt álmodják,
lobogókat, nyarakat, napot és homokot.

A kék hó földjén csak nevek maradtak,
csak vonalak és rajzok és betűk a hamuban.
A kék hó földjén föld nem létezik.